

**Mehmet Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, Alfa Yayınları,
Beşinci Basım, İstanbul 2022.**

Ahmet ÇAYKARA²⁰

Giriş

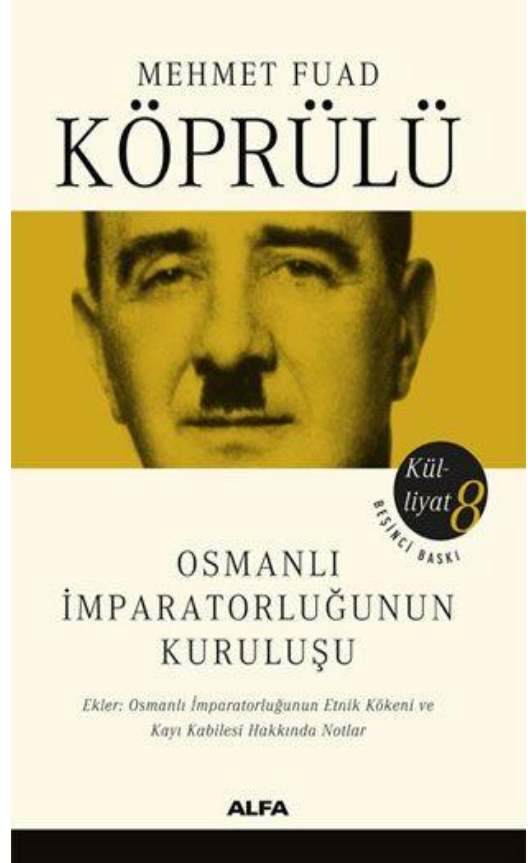
Eser ilk defa Fransızca *Les Origines de l'Empire Ottoman* adıyla 1935'te Paris'te basılmış, bilahare 1959 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu adıyla basılmıştır. Nihayet tarafımızdan incelemesi yapılan nüsha beşinci baskıdır.

Kitap Üç Bölüm ve eklerinden oluşmaktadır. Fuad Köprülü'nün oğlu Dr. Orhan KÖPRÜLÜ tarafından yayına hazırlanan kitabın ekler kısmı ile birlikte 309 sayfadan ibarettir.

600 yıllık dönem boyunca dünya gücü olan Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşuna dair tartışmalar halen devam etmektedir. Bu çerçevede kaleme alınan bu eser döneminin olduğu kadar halen de etkisini sürdüren önemli eserler kategorisindedir.

Eser ile ilgili başta söylenmesi gereken en önemli husus Osmanlı Devleti'nin yıkılışından sonra kaleme alınan eser H.A. Gibbons'un *The Foundation of the Ottoman Empire* (1916) adlı eserine cevabi olarak Paris Sorbonne Üniversitesinde verilen üç konferans kaynaklıdır.

Eserin *Kuruluş Meselesi Nasıl Tetkik Edilmelidir* başlıklı ilk bölümünde öncelikle Gibbons'un nazariyesi hulasa edilmektedir. Kısaca Gibbons "*Osmanlı İmparatorluğu'nun 400 çadırlık bir aşiret olarak öncelikle Balkanlar'da fütuhattan sonra Anadolu'da genişlediği, Osman'ın Babası Ertuğrul'un Harezmi'den kaçan*

* Başmüfettiş, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi. Yakınçağ Tarihi Yüksek Lisans Öğrencisi, ahmetcaykara06@hotmail.com

Söğüt'te iskân edilen aşiret reisi olduğu, İslamı kabul ettiği, çevresindeki komşuları Rumları'da İslam'ı kabule icbar ettiği, bu sayede yeni bir ırk oluştuğu, çoğaldıkları, nihayet devşirme siyaseti ile Rum ve Slavların ihtida ettirildiği,” şeklinde Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna dair tezleri eserde özetlenmiştir. (s. 52)

İlk bölümde Köprülü, Osmanlılar'ın ırkı, Osmanlı Devlet Yapısı ile ilgili kaynakların önemine değinerek Gibbons'un kaynaklardan sadece Garp lisanlarına tercüme edilenlerden istifade etmesinden dolayı araştırmasının yetersiz olduğunu belirtir. Nitekim *Cami'al-tavarih, Tarih-i Ulcaytu, Subh'ul-aşa, et-Tarif gibi eserler yanında Tarih-i Ayni, Dürerü'l-kamine* vs eserlerin bulunduğu bahisle Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu çalışmalarında bu eserlerin de ele alınması gerektiğini belirtir. (s. 64)

Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nun anlaşılması için metodolojik olarak Umumi Türk Tarihi çerçevesinde Anadolu Selçuklu ve diğer beyliklerin de değerlendirilmesi gerektiği, eldeki zengin veriler değerlendirilerek kuruluşun tetkiki yapılırsa *realiteye en yakın izahın verilebileceği* belirtilir. (s. 72)

Kitabın *XIII. Asırda ve XIV. Asrın İlk Yarısında Anadolu'nun Siyasi ve İçtimai Tarihine Bakış* adlı İkinci Bölümünde; Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemi siyasi hadiseleri öncelikle ele alınmaktadır. XIII. Asrın ilk yarısında Anadolu Selçuklu Devleti'nin Danişmentleri ortadan kaldırdığı, daha zayıf olan Mengücekliler, Saltuklular ve Artuklular'ın ise ya prenslik halinde bırakıldığı ya da büsbütün kaldırıldıkları belirtilmektedir. (s. 76) Bu nedenle bu dönemin Anadolu Selçuklu Devleti'nin *en parlak dönemi* (s. 79) olduğuna değinildikten sonra rakibi ve komşusu Bizans İmparatorluğu'nun ise tersine durum vardır. IV. Haçlı Seferi sonrasında İstanbul'un Latinlerce ele geçirilmesi ile İznik Bizans İmparatorluğu'nun merkezi olmuş, dolayısıyla da Anadolu'daki topraklarını koruma vaziyetinde olması dolayısıyla da zayıf durumda olduğu belirtilir. (s. 77) Öte yandan XIII. asırda en önemli olay Anadolu'nun Moğol isyanına maruz kalmasıdır. (s. 80) 1242 yılında Erzurum'u zapt eden Moğollara karşı durmak için Selçuklu Sultanının topladığı orduyu Köseadağ'da yenen Moğollar Anadolu'yu zapt etmiş ve hâkimiyetlerine almışlardır. Baybars Moğolları mağlup etse de İlhan Abaka gelip Anadolu'da katliam yaptı. Dolayısıyla da Anadolu'da Moğol zulmü ile Selçuklu'nun çözülüşü söz konusu olmuştur.

Bu bölümde ikinci olarak *etnik amiller* ele alınmıştır. Moğolların işgali öncesi

Anadolu'ya birçok Türk aşireti gelerek kendi isimleri ile yerleştiği, hatta nehir, dağ, köy gibi yerlere kendi isimlerini verdikleri belirtilmiştir. Alparslan'ın Malazgirt Zaferinden sonra Türkler sistemli şekilde Anadolu'ya geldikleri, (s. 89) Anadolu'nun birbirinden uzak yerlerinde Oğuz Türklerinin Kınık, Afşar, Bayındır, Salur, Çepni vs. boylarından isimlere rastlanılması Selçuklu siyasetinin sonucudur. **Ebu'l Fida** nakline göre Moğol istilasından önce Menderes havaisi civarında 20.000 çadır Türk Halkının yaşadığını belirten Köprülü, Hülagu'dan evvel Anadolu'ya Türk ve Moğol yaklaşık 200.000 çadır halkının geldiğini belirtir. (s. 90) Bunlar örnekleri ile beraber Aksaray, Kütahya, Kayseri, Konya vs. yerlere yerleştirilen yerleşimleri ele alınmaktadır. (s. 92-94)

Bu bölümün takip eden başlığı *III. İçtimai ve İktisadi Tarih Taslağı* 'dır. Bu başlıkta önce kendi ihtiyaçları için ziraatla ve hayvan sürüleri ile meşgul olan **göçebeler** ele alınmıştır. Anadolu Türkmenleri olan göçebelerin disiplin mekanizması gevşeyince şehirlere, tüccarlara, istila ve hücumlarının olduğunun belirtildiği (s. 96), bunların genelde müslüman ancak eski adetleri ile karışık müfrit alevi, heterodoxe Türkmen Babalarının manevi nüfuzu altında oldukları belirtilir. Nitekim **Baba Resul** adlı kişinin emrindeki *Babailer Kıyamı* adlı meşhur hareket bu türden bir kıyam olarak adlandırılır. (s. 97)

Anadolu nüfusunun mühim kısmını oluşturan ahaliyi *Köylüler* başlığıyla ele alan Köprülü; Anadolu'nun fütuhatında nüfusun kalabalık olmadığını, özellikle İran ve Bizans savaşları ile eski nüfusun azaldığını, buna çare olmak üzere yeni köyler teşkili üzerine çalışıldığı belirtilir. Hatta Türklerden başka diğer İslam unsurları, hatta Hristiyan unsurlarının bile Anadolu'ya gelip köyler kurduğu belirtilir. Ancak bunlar yavaş yavaş Türk ekseriyeti ve hâkimiyeti arasında Türkleştikleri iddiası dile getirilir. Göçebe olan Türk Aşiretlerinin XII. Asırdan itibaren parça parça iskânı ile köy hayatına geçirildikleri belirtilir. (s.100)

Selçuklu Devletinde ticaret önemli idi. Antalya ve Alaiye limanları ele geçirilmişti. Keza Soğdak Seferi ile I. Keykubad Rusya memleketleriyle yapılan ticaret emniyet altına alınmıştı. (s. 102) Venediklilerin 1228'de Sultan Alaaddin'e sefir gönderdikleri, resme tabi olunmaksızın kıymetli taşlar, incileri, altun, buğday ithalatına izin verildiği bilinmektedir. Hatta Moğol istilasının ticaretin inkişafı bakımından iyi neticeler verdiği iddia edilir. (s. 104) Ermeni Hayton'un XIV. Asır ilk

yarısında Türkiye'yi çok zengin, şarap, buğday meyvesi bol, zengin hayvan sürüleri, güzel atlara malik gösterdiğinden hareketle memleketin iktisadi bakımdan yüksek olduğu belirtilir (s. 105)

Bizanslılardan ele geçirilen şehirlerde iskân olması normal ancak ticari bakımından Konya, Kayseri, Sivas gibi şehirlerde ekseri Türkler, yine Ermeni, Rum biraz da Yahudi'nin bulunduğu belirtilir. Moğolların zuhurundan sonra Türk Müslüman unsurlardan şehir hayatı sürmüş olanlar şehirlere yerleştirildi, İslamlarla gayrimüslim unsurlar yaklaşıyorlardı. Hatta Mevlana öldüğünde Hristiyanlar bile cenazesine iştirak etmişlerdi. Anadolu'daki Rum Ermeni ahalisinin Türkçeyi öğrendiği Hatta Türklerin de Rumcayı iyi bildikleri belirtilir. (s. 107)

Selçuk şehirlerinde halkın maddi kültür bakımından ayrılık göstermedikleri, dini sebeplerle mücadeleler de mevcut olmadığı, Selçuk İdare Sisteminin **teokratik** olmadığı görüşü serdedilir. (s. 108)

Anadolu şehir hayatının gelişiminde ticaret ve sanayi en önemli amildir. Örnek olarak, Sivas verilmiştir. XIII-XIV asırlarda hububat, meyva, pamuk, mensucat, mensucat üretimi yanında kamu yararı için vakıflar Sivas'ta önemlidir. Khalkokondyle şehrin nüfusunun 120.000 olduğunu, Kazvini ise şehrin Türkmenlerden oluştuğunu belirtir. (s. 109) Anadolu'da Sivas, Konya, Kayseri, Erzurum, Erzincan, Harput, Amasya, Tokat, Niksar, Kırşehir, Aksaray, Ankara vs şehirlerin de önemli şehirler olduğu belirtilir. (s. 109)

Şehirlerde beledi teşkilat, sosyal sınıflarda bulunmaktaydı. Memurlar, askerlerden başka, din âlimleri, müderrisler, şairler, tabipler, nakkaşlar, çalgıcılar vs. devlet hazinesinden para alırlardı. Vakıflar ile hastane, medrese, imarethane, sıbyan mektepleri finanse edilmekteydi.

Bunlardan başka elinin emeği ile geçinen sanayi erbabı şehir ahalisinin yoğun kısmıdır. Bunların toplanmasını ticaret erbabı sağlar. Pazarlar, panayırlar ile alışveriş temin edilir. Bunlar devletin kontrolündedir. Muamelelerden muayyen vergi alınır. Şehre giren çıkandan alınan resme **tamga** denilir. (s. 112) Bundan başka *hirfet erbabının* (Corporation- ahi teşkilatı) çarşıları vardır. Ücretlerin tayini, mal cins ve fiyatlarının tespitini yaparlar, bunlarda şeyh mürid vaziyetine benzer tesanüdü vardır. Şehirler kadar köylerde de olan bu teşkilatın XIII. yüzyılda bütün İslam dünyasında sufi tarikatları takliden toplantı mahalleri zaviyeleri vardı. Bunlar devlet otoritesinin

sarsıldığı zamanlarda dahi şehir hayatında faal rol oynamış, siyasi amil olarak hesaba katıldığı ifade edilir. (s. 114)

Nihayet bu bölümde son olarak *Fikri Seviye* başlığıyla XIII. Asırda Anadolu Türklüğü sosyal işbölümü ve iktisadi gelişim itibarıyla en ilerlemiş seviyede olduğu belirtilir. Anadolu Selçuklu Devleti manevi kültür bakımından yüksek dereceli, çocuklara okuma yazma öğreten ilk mekteplerden dışında her tarafta medreselerin bulunduğu, Moğol istilasını ile birçok şair âlim, mutasavvıf Anadolu'ya yerleştiği anlatılır. Henüz bu konunun tetkiklerinin devam ettiği belirtilerek çok örneklerden Mevlana belirtilir. (s. 115)

Sınır Boylarında Hayat ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu başlıklı III. Ve son bölümünde ise etnik mesele adıyla Türk unsurunun menşei, ikinci olarak Anadolu'ya ne zaman geldiği meseleleri ele alınmıştır. Ancak bu iki meselenin Osmanlı'nın Kuruluşunda birinci derecede mühim olmadığı iddia edilir. (s. 117)

Osman'ın kabilesinin Oğuzlardan olduğunun Tevarih-i Âl-i Osman Behcetü'tevarih'te Aşıkpaşazade ve Oruç Bey tarihlerinde geçtiği, Yazıcıoğlu Selçuknamesi'nde Kayı'lardan olduğunun belirtildiği, keza Dede Korkut Düstur-name-i Enveri Ruhi ve Lütfi Paşa tarihleri ile Heşt Bihişt'te Kayıların diğer Oğuz Boyları arasında şeref ve asaletine dair rivayetlerin bulunduğu belirtilir. Osmanoğullarının Kayılardan olduğuna dair rivayet şark ve garp eserlerinde kabul edildiği, hatta kayı rivayetinin daha eski kaynaklarda dahi bulunduğu belirtilir. (s. 119)

Oğuz Ananesine göre hükümdarlar daha ziyade Salur veya Kınık boylarından yetişir cümlesinden sonra. Şayet Osmanlı padişahları kendilerine yalandan şecere uydurmak isteselerdi Kayı değil de yukardaki boylara mensup sayarlardı hükmü verilir. Kaldı ki Kayı boyu rivayetinin tesbiti Murad II zamanında olduğu, eski aşiretlerin büsbütün unutulmuş olmadığı da vurgulanır. Nihayet Ertuğrul'un küçük olsa da Kayılara mensup ehemmiyetsiz bir aşiretin başında olduğunun yazar tarafından kabul edilir. (s. 119)

Alman J. Marquardt Osmanlılar'ın Kayılardan olduklarını kabul ettikleri, ancak Kayıların Moğol olduklarını, buna istinaden Brockelmann ve Nemeth gibi Türkologların da bunu hakikat gibi kabul ettiklerini zikredilir. (s. 120)

Eskiden beri Oğuzların şubesi olan Kayıların Selçuklular devrinde umumi Türk hareketlerine iştirak ile Şarktan Garbe gelmişlerdir. Bunlardan bir kısmı Maverai-i

Hazar Türkmenleri arasında, bir kısmı Mazenderan'da Azerbaycan ve Arran'da kalarak yerleşmişler veya başka Türk kabileleriyle karışmışlardır. Anadolu'ya gelen kısmın muhtelif parçalara ayrılarak çok dağınık sahalarda yerleştirildiği anlaşılıyor. İddiasında bulunur. Erzincan ve Suşehri, Amasya, Çorum, Kastamonu, Ilgaz, Çankırı, Gerede, sonra Eskişehir Mihaliç, Orhaneli bölgesinde Kayı ismini taşıyan köylerin olduğu, nihayet Kilikya havalisinde Isparta, Burdur Denizli, Muğla, Aydın Ödemiş taraflarında da bunların bulunduğu belirtilerek yukardaki iddiası delillendirilir. (s.122)

Ertuğrul ve sonra Osman fiili değil, nazari olarak Selçuklu Sultanlarına, sonra da İlhanlılara tabi uç aşiretlerinden birisi olarak Kayı Aşireti Reisleri olduğu belirtilir. (s. 123)

Takibeden başlıkta ise, *Uçlarda Hayat* adıyla Askeri ve İdari Teşkilatın ele alındığı görülmektedir.

Quatremere, Barbier, Maynerd vs. gibi araştırmacıların UC kelimesini Türk Aşireti ismi sandıkları, bunu düzeltmek üzere Köprülü'nün ayrıca yazı kaleme aldığını belirtir. (s. 124)

Sultanlar lüzum gördüklerinde uçlarda çağırdıkları kuvvetlerle orduları takviye ettiklerini, ancak zaman zaman kendi başlarına da hareket ettiklerini, vergilerini tehdit altında verdiklerini, Anadolu'da İlhanlılara tabi uc memleketleri Karaman, Germiyan, Hamidoğulları, İnanç Oğulları, Orhan, Umur Bey vs. gösterilmiştir. (s. 125)

Takiben *Halk ve Dini Unsurlar* başlıklı kısımda tımar sisteminde arazinin Gazi veya Alp unvanlı uc askerlerine ırsi mahiyette verildiği, uçlar ilerledikçe ardından şehir ve köy hayatının geliştiği, nüfus ve iktisadi faaliyetin güçlendiği belirtilir. (s. 129)

Uç sahaları Dar'ül-İslam'ın içinde olduğu için derviş-mürid toplulukları zahiren gaza, hakikatte ise maişet için geldikleri iddia edilir. Ayrıca İslam unsurları ile Hristiyan unsurları arasında hakikatte dini sebeplerle çıkmış mücadeleye rastlanılmadığı vurgulanır. Yine Bizans müverrihlerinin XII. asır ortasından evvel Beyşehir Gölü civarındaki adacıklarındaki Rumların Türklerle münasebetlerinden dolayı Türk adetlerini kabul ettikleri, Bizans İmparatorluğu emirlerine ehemmiyet vermedikleri tespiti aktarılır. (s. 130) Prof. Gregoire'nin "*bunların birbirinden derin dini uçurumlarla ayrılmış iki muhasım cemiyetin ifadesi değil, bilakis hayat şartları birbirine çok benzeyen ve birbiriyle sıkı ve hatta dostça daimi temas halinde bulunan*

içtimai zümrelerin bir makesi olduğunu pek haklı göstermiştir.” (s. 130) aktarımı, Türklerle komşularının münasebetleri bakımından önemlidir.

İslamlaşma konusunun ele alındığı aynı adlı başlıkta **ihtida** meselesi ile ilgili Selçuk Devlet Adamlarında ihtida etmiş **Kommenler** gibi Bizans aristokratları yanında, âlimler, sanatkârlar, hatta mutasavvıfların bulunduğu belirtilir. Ancak Selçuk ve İlhanlı devrinde ihtidanın iddia edildiği kadar ehemmiyetli oranda olmadığı belirtilir. (s. 131) Burada Gibbons’un iddia ettiği gibi geniş çaplı ihtidanın olup olmadığı konusunda Gibbons’un Bizans idaresinde kalabalık olan İznik örneğine İbn Batuta’nın buranın fethinden sonra nüfusunun az olduğunu belirtmesini dayanak göstererek Bizans payitahtının tekrar İstanbul’a nakli ile nüfusun taşınması ile o havalinin ehemmiyetsiz hale gelmesi ile cevap verir. (s. 132) Nihayet *Osmanlı Devleti’nin “cebri bir İslamlaştırma siyaseti” takip etmediğini, büyük şehirlerde toptan ihtida ameliyesinin adeta imkânsız olduğu* görüşü belirtilir. Devamında Gibbons’un hemen İslamlaştığını iddia ettiği sahalarda Rumların olduğu bölgelerin I. Mehmed, hatta II. Murad zamanında mevcut olmaları resmi vesikalarla sabit olduğu, dolayısıyla da ihtidanın mahdut nispette ve yavaş olduğunu, daha ziyade Balkanlar’da olduğunu, XVI. ve XVII. asırlarda devam ettiği vurgulanır. (s. 133) Kaldı ki devletin kuruluşunda mühtedi Rumlara muhtaç iddiasının esassız olduğu, *XIV. Asırdaki bütün büyük Devlet adamlarının Türk olduğu, Rum mühtedi Evranos’un (Evren + uz) eski Türk aristokrasinden olduğu, mühtedi devlet ricalinin birkaç kişiden ibaret olduğu* şeklinde cevabi görüşü belirtilir. (s. 134)

Askeri, Dini, Mesleki (Corporatif) Teşekküller başlığı altında ise Aşıkpaşazade’nin belirttiği dört teşkilat ele alınır. Nitekim ilk grup olarak **Gaziler** ve Alplar ile Aşıkpaşazade’nin. **Gaziyan-ı Rum** olarak belirttiği, sınıf ele alınır. Gazi olarak din mücahidlerine verilen unvan ile Müslüman Türk Devletlerinde bu zümrenin bulunduğu, Bağdat Abbasi döneminde Ayyarlar teşkilatına benzer Maverünnehir’de X. asırda Gaziler adında teşkilatın olduğu, Beyhaki’nin bunların reisini **Sipahsalar-ı Gaziyan** unvanı ile belirttiği vurgulanır. (s. 136)

Aşıkpaşazade’nin Gaziyan-ı Rum tabirinden çok daha ziyade Alp tabirinin kullanıldığı, Alp yahut Alp-eren olmak için Aşıkpaşazade’nin bu tabire sofiyane bir boyut kazandırmak için *“kuvvetli yürek, yani şecaat, bazı kuvveti, gayret, iyi bir at, hususi bir libas, yay, iyi bir kılıç, süngü, uygun arkadaş”* olarak dokuz şart ortaya

koyduğu aktarılır. (s. 139)

İkinci zümre olan **Ahiler** *Ahiyan-ı Rum* olarak Aşıkpaşazade'de geçen grubu ele alan Köprülü burada yine İbn Batuta'ya müracaatla, Anadolu'nun Antalya, Burdur, Gölhisar, Sivas, Erzincan, Niğde, Aksaray, Manisa vs Anadolu'nun her Türkmen kasabasında, köyünde *Ahiyetü'l-fityan (kardeş yiğitler)* olduğunu belirtmektedir. (s. 140) Hatta Anadolu ile irtibatlı Azerbaycan, Kırım sahil şeritlerine kadar yayıldıklarını, özellikle XIII. Asırda bu kadar yaygın olduklarını belirtir. Selçuk devrine ait eserlerden büyük şehirlerdeki hadiselerden bahisle **Runud ve Ahiyan** olarak ahi ve fütüvvet mensuplarından bahsedildiği belirtilir. (s. 141)

XIV. asırda Ankara Ahilerinin büyük arazi sahibi olduklarından *bir nevi cumhuriyet* teşkil ettikleri iddia edilir. (s. 143) Hatta Anadolu Ahilerinde *farmasonlarda* olduğu gibi sıkı bir *hiyerarşinin* (s. 144) olduğu ifadesi daha dikkat çekicidir. Nihayet Ahilerin Osmanlı Kuruluşunda ve Yeniçeri teşkilatının ihdasında büyük rolleri olduğu belirtilir.

Üçüncü sosyal grup olarak; **Bacıyan-ı Rum** adlı kadın teşkilatına değinilir. Hacıyan-ı Rum yahut Bahşiyen-ı Rum olarak yazmaların okunmasına değinilerek Bacıyan kelimesinin Uygur ve Moğol yazılarını bilen kâtip manasında **Bahşi** kelimesi ile karıştırıldığı, ancak kelimenin Bacıyan olduğu, Hacı Bektaş Velinin bunlarla münasebetinin anlatıldığı, tarikattan olanlara bacı lakabının bundan verilmiş olabileceği belirtilir. Nihayet *Acaba Aşıkpaşazade'nin Bacıyan-ı Rum asmi altında uc beyliklerindeki Türkmen kabilelerinin müsellağ ve cengâver kadınlarını mı kast ediyor?* sorusuyla bu bahsi bitirir.

Son zümre olarak **Abdalan-ı Rum** olarak Aşıkpaşazade'de geçen *Anadolu'nun heterodoxe dervişleri* olarak adlandırılır. Anadolu Selçuklu Devleti dini siyasette Selçuklu gibi Sünni – Hanefi olarak kaldı. Yazar, Babinger'in Anadolu Selçukluları Şiiliği resmi mezhep kabul ettikleri iddiasına karşı çıkar. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda Anadolu'da en mühim tarikatlar Mevleviye, Rifaiye, Halvatiye olduğunu, bunlarla ilgili kısa bilgi verdikten sonra, bunların Sünni olduklarını belirtir. (s. 148) Bu bahiste Ebu İshak Kazeruni'ye nispet edilen Kazeruniya, İshakiye veya Mürşidiye adlı tarikatı belirterek XV. asırda Osmanlı'da önemli olduğunu belirtir. (s. 148)

Türk Şamanlığını hatırlatan Babai lakaplı Türkmen dervişlerinin köylülerin ve göçebelerin hayatında etkili oldukları, hatta hâkimi olduklarını belirtir. XIII. Asırda

Anadolu'da etkili oldukları, şeyhlerinin emrini yerine getirmek için kadın ve çocuklarla savaşan, şeyhlerinin ölümüne bile inanmayan kitle tasavvuftan ziyade *secte* olarak adlandırılarak Alevi taifelerine benzediği belirtir. (s. 150) Babailerin menşeinin kısmen Yesevilik ve kısmen Kalenderiye tarikatlarında aramak gerekir görüşü ile bunların heterodoxe olduğu vurgulanır. (s. 150) Moğollar döneminde himaye görerek Selçuk saraylarında ve uç beylerinde itibar görmeleri, hatta Eflaki'ye göre ise Selçuk Sultanı Rûkn-ed din'in itibar göstermesi Mevlana'yı müteessir ettiği belirtilir. (s. 152)

Abdal lakaplı Abdal Musa, Abdal Murad, Kural Abdal gibi birçok derviş Aşıkpaşazade'nin Rum Abdalları dediğini, XIV. Asırdaki ihtidalarda propagandacı, mücahid Türkmen Babaları olarak tavsif edilir. (s. 153)

Bu bölümde son olarak *Osmanlı Devleti'nin Başlangıcı* başlığı ile kuruluşta *tarihi vakıalar* adıyla 1301 yılında Osman'ın Bizanslılar ile Koyunhisarı'nda (Bapbaeon), 1329'da Palekanon'da Orhan'ın ordusu ile yaptığı savaşlar, 1337 veya 1338 yılında İzmit'in ele geçirilmesi olayları anlatılır.

Sonuç olarak; *Osmanlı Devleti'nin İnkişafındaki Amiller* başlığıyla on bir maddede Osmanlı Devleti'nin gelişim etkenleri sıralanmakta, başka ifade ile Köprülü'nün tezleri maddeleştirilmektedir. Özetle; Osmanlı'nın Bizans hudutlarında bulunan bir takım Türk kitleleri üzerinde kurulduğu, ancak bunlara hasmane tutumda bulunmadıkları, huduttaki bir kısım toprakları ele geçiren Osmanlı'nın Avrupa'ya geçmeleri ve Balkanlarda sağlam şekilde yerleşmelerinde XIII. Asrın ikinci yarısından itibaren göçebe, köylü, şehir nüfusunun etkili olduğu belirtilir. Devlet iktidarının tek hükümdarın elinde olduğu, “*hâkimiyetin taksim edilmemesi*” usulünce hareket edildiği, bu çerçevede I. Murad ve oğlu Bayezid'in (rakipleri) kardeşlerini ortadan kaldırttığı belirtilir.

Osmanlılar'ın Balkanlardaki fütuhâtı ile harplerde alınan ganimet ve esirlerin bol olduğu, gençlerden beşte birinin Türk ailelerde terbiye edildiği, Türkçe ve İslam öğrenildikten sonra askerlikte kullanıldıkları vurgulanır. (devşirme sistemi) Sulhen alınan yerlerdeki halktan muayyen vergi alınmakla yerlerinde bırakılmaktadır. Ancak bu esnada serseri dervişler zümreleri, Hristiyan halk arasında İslam propagandası yaptığından dolayı, Bogomiller gibi Ortodoks Kilisesine düşman kitlelerin arasında *İslam'ın kolaylıkla yayıldığı tasavvur edilebilir* denilmektedir. (s. 161)

Devşirme sistemine göre kurulan Yeniçeri kuvveti Hükümdarın emrinde

merkez kuvveti olmakla beraber, devletin büyük kuvvetinin tımara dayanan tımarlı sipahilerin oluşturduğu, XIV. Asırda yeniçerilerin göze çarpacak ehemmiyetinin olmadığı, devşirme sisteminin XV. asırda II. Murad zamanında sistemli şekilde başladığı ifade edilmektedir.

Öte yandan tımar ve malikâne sisteminin Osmanlı Devleti'nin iktisadi gelişmesinde önemli rol oynadığı, ancak bu sistemin Bizans'tan değil Selçukludan beri devam etmekte olduğu belirtilmektedir.

Osmanlı askeri, mülki, adli, teşkilatı Anadolu Selçuklularının devamı olmakla beraber, *kısmen İlhanlı ve biraz da Mısır Memluk teşkilatının etkisinde* kaldığı, XIV. Asırda Osmanlı Devletini yöneten devlet ricali, kumandanları Mihaloğulları gibi istisna hariç kâmilen yüksek Türk aristokrasisine mensup oldukları, son olarak devletin kuruluşunu sağlayan ilk sultanların Osman, Orhan, Murad *büyük kuruculuk meziyetlerine* işaret edilmekte son olarak Köprülü'ye göre Osmanlı'yı kuran ***yeni bir tarihi terkiptir.*** (s. 163)

Eserin üç başlık altında özetlediğimiz konferanslardan oluşan üç kısmını takiben son baskısında ekler konularak zenginleştirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşu konusunda mutlaka ele alınması, değerlendirilmesi gereken bir çalışma olduğu belirtilmelidir.